

EVROPSKÁ ETNOLOGIE A KONCEPT NEHMOTNÉHO KULTURNÍHO DĚDICTVÍ

Petr Janeček (Ústav etnologie FF UK)

Nedávné výročí padesáti let od založení SIEF, nejvýznamnější vědecké organizace v oboru evropské etnologie, které zaznamenalo výrazný mezinárodní ohlas spojený s nebývalým navýšením její členské základny,¹ poukázalo na aktuální trend nárůstu zájmu o tuto disciplínu, která byla v evropském akademickém kontextu ještě před deseti lety považována za nacházející se nejen v konceptuální, ale především institucionální krizi. Praktickým dokladem této nedávné krize může být například redukce podpory značného počtu samostatných etnologických pracovišť v 90. letech 20. století a v prvním desetiletí 21. století.² S nedávnou relativně defenzivní situací evropské etnologie souvisí i skutečná nebo domnělá „antropologizace“, tedy přitakání globálnímu sociálně/kulturně antropologickému diskurzu na celé řadě vědeckých pracovišť, nejprve v severní a střední Evropě, po roce 1989 pak i v postsocialistických zemích, byť často jen na deklaratorní úrovni (kriticky se k tomuto faktu v domácím prostředí z různých úhlů pohledu vyjádřila již celá řada diskusí, nejvýrazněji ty iniciované příspěvky Scheffel 1992, Nešpor – Jakoubek 2004 a Hann 2007).³ Jednou z příčin soudobého vzestupu prestiže tohoto relativně marginálního oboru, nacházejícího se na zajímavé obořivé hranici mezi historickými, společenskými a humanitními vědami, byla mimo jiné rychlá a organická integrace konceptu *nehmotného kulturního dědictví (intangible cultural heritage)* do jeho terminologického aparátu.

Prezentovaný příspěvek je pokusem o stručné kritické zamyšlení nad tímto aktuálním (a obvykle neproblematizovaným) převzetím výše uvedeného termínu z politického diskurzu mezinárodních organizací, jako je UNESCO. Jaké vlastně mohou být důsledky situace, ve které tento původně ryze aplikovaný pojem v některých kontextech nahrazuje na jednu stranu sice tradiční, ale na stranu druhou mnoha teoretickými problémy zatížené koncepty evropské etnologie jako je *(tradiční) lidová kultura, folklor* či *tradice*?

Evropská etnologie jako nesamozřejmá disciplína

Evropská etnologie je v celé řadě zemí dlouhodobě institucionalizovanou akademickou disciplínou. Tento obor a úzce příbuzné disciplíny (v první řadě folkloristika) jsou dnes institucionalizovány na většině univerzit

především na evropském kontinentě (Stoklund 2000: 47) – nejvýrazněji v německy hovořících zemích, kde dnes toto označení nese na dvacet akademických pracovišť (Kockel 2014: 149), a původně německými koncepty *Volkskunde* a *Heimatkunde* ovlivněném prostoru střední, jihovýchodní a části východní Evropy (včetně České republiky). Další pro evropskou etnologii významnou oblastí je samozřejmě Skandinávie (Gerholm 1995) a poněkud paradoxně i USA, kde v druhé polovině 20. století došlo k razantní institucionalizaci oboru etnologie (v americké angličtině *folkloristics*, *folklore studies* či *folklore*, u nás často nesprávně překládáno jako „folkloristika“ – viz např. Kalb 2007).⁴

V obecnější perspektivě je pak evropskou etnologii možné chápat jako specifický soubor teoreticko-metodologických a epistemologických přístupů s poměrně komplikovanou historií, navazující na tradice věd vzniklých díky osvícenské snaze o poznání kulturních specifík jednotlivých skupin evropských populací, které se rozvíjely od druhé poloviny 18. století především v německy hovořícím prostoru (Vermeulen 1992, 2015).⁵ Tento primárně akademický zájem byl doplněn sběratelskými, starožitnickými a vlastivědnými snahami, které měly v mnoha zemích (především ve Skandinávii) ještě starší kořeny (Dundes 1999: 17–18). Od 30. let 19. století byl pak tento učenec-ský zájem částečně přeorientován na romanticky nacionalistické, napůl angažované bádání kultury vlastního národa, ovlivněné jak herderovskými myšlenkami, tak řadou národních hnutí především ve střední, severní a východní Evropě (Vermeulen 1995: 48). Badatelský zájem o její duchovní složky, od poloviny 19. století po britském vzoru stále častěji označované za folklor (Dundes 1999: 9–14), byl později doplněn zájmem o materiální složky kultury, a vyústil tak od poloviny 19. století v emancipaci nejrůznějších národopisných věd, často chápaných v relativně úzkých národních rámcích. Diferenciace národopisných věd podle národního (či spíše jazykového) klíče vyplývala primárně z faktu, že na rozdíl od anglosaské *anthropology* a francouzské *ethnologie* (a do určité míry i německé *Völkerkunde* a skandinávské *etnografi*, stejně jako např. nizozemského studia mimoevropských etnik), produko- vaných v centrech koloniálních impérií, byla většina jejich publikací psána v národních jazycích (Hafstein – Margy

2014: 6).⁶ Tyto „nacionalistické“ limity ale některé z nich již na konci 19. století znovu překonaly a daly vzniknout široce koncipovaným „nadmárodním“ disciplínám – vedle srovnávací folkloristiky se jednalo především o německojazyčnou *Volkskunde*⁷ a později i skandinávskou *nordisk etnologi*.⁸ Všechny tyto disciplíny začaly široce využívat jak komparativní analýzy nad rámec zkoumání kultury jednoho národa, tak širší „holistické“ přístupy ke zkoumaným jevům. Ještě komplikovanější pak byla institucionalizace těchto disciplín, ke které až na výjimky (z nichž nejvýraznější představuje německojazyčná *Volkskunde* a folkloristika ve Finsku a v některých dalších skandinávských zemích, jejichž odborná pracoviště byla zakládána již od 80. let 20. století – viz Dundes 1999: 38 a Stoklund 2000: 50)⁹ docházelo většinou nejprve v rámci příbuzných disciplín, jako je (kulturní) historie, literární věda, geografie či archeologie. Velice časté bylo spojení studia duchovní kultury („folkloristiky“) se studiem kultury materiální („etnografie“) do jedné disciplíny, které se po německém vzoru stalo vzorem pro velkou část střední, východní a jihovýchodní (ale nikoli severní) Evropy.¹⁰

Národní rozptýlenost a související nekonceptnost se ve 20. století snažilo postupně překonat několik panevropských ambiciózních projektů. Nejvýraznějšími z nich byly bezesporu koncept komparativní evropské etnologie Sigurda Erixona, rozvíjený od 30. let,¹¹ a do určité míry mu konkurující mezinárodní srovnávací folkloristika, reprezentovaná „německou školou“, od 60. a 70. let se skupenou kolem *International Society for Folk Narrative Research*, časopisu *Fabula* a göttingenského projektu *Enzyklopädie des Märchens*, nejvýrazněji spojovaná s postavou folkloristy Kurta Rankeho (Rogan 2014).¹² Stranou nesmí zůstat ani dosud ne zcela zhodnocené snahy o konstituování marxistické etnografie a folkloristiky v zemích bývalé socialistické soustavy a nadnárodně koordinovaná interdisciplinární badatelská činnost, která probíhala ve střední, východní a jihovýchodní Evropě v rámci karpatologických studií, přesněji studia tradiční lidové kultury v Karpatech (Langer 2014). V evropském měřítku nejvýraznější byl ale sílící vliv britské sociální antropologie, znatelný především od druhé poloviny 60. let 20. století hlavně ve Skandinávii, především Norsku, později Švédsku a poté i na kontinentě (Stoklund 2000: 54). Tuto nejednoznačnou a nepřehlednou situaci, poznamenanou relativně obtížnou komunikací mezi oběma částmi železné opony, od konce 60. let zkomplikovala konceptuální krize teoreticky a institucionálně nejsilnější disci-

plíny tohoto typu, německojazyčné *Volkskunde*, vyvolaná především interní kritikou její aliance s nacionálním socialismem (Gerndt 1987, Stein 1987). Na tuto kritiku pak v 70. letech, výrazněji pak v druhé polovině 80. let a 90. letech, navázala její úspěšná dekonstrukce a reforma do podoby moderně chápané *evropské etnologie*. Ta do sebe jednak úspěšně inkorporovala jak teoreticko-metodologické tradice *Volkskunde*, tak tradice její sesterské středoevropské disciplíny, *Völkerkunde* („mimoevropské etnologie“), jednak se terminologicky a metodologicky částečně přichýlila ke globálně dominantní sociální a kulturní antropologii (Lozoviuk 2005: 23). Tato reforma ale nebyla zcela bezproblémová; mimo jiné totiž došlo k nebývalé pluralitě jejího nového označování – vedle dominantní a konsenzuální *evropské etnologie* (*Europäische Ethnologie*, v jazykově neutrální „korektní“ podobě pak *Ethnologia Europaea*) se objevily i názvy další, se kterými se v celé řadě kontextů setkáváme dodnes, především „tübingskou školou“ ovlivněná *empirická* či *srovnávací kulturní věda* (*Empirische/Vergleichende Kulturwissenschaft* – více viz Korff 1996). Některé z etnologických institucí a periodik ve stejné době částečně, především terminologicky, ale i metodologicky, „vyklidily pozice“ směrem ke globální antropologii (z této doby pocházejí „duální“ názvy mnoha středo-, severo- a východoevropských vědeckých institucí a periodik kombinující ve svém názvu „etnologii“ s „antropologií“). Jiné se přiklonily k dalším alternativám: mnoho institucí a periodik především v německy hovořících zemích zůstalo věrných „tradiční“ *Volkskunde*, kterou teoreticky a metodologicky „pouze“ modernizovalo. V celé řadě postsocialistických zemí včetně bývalého Československa či Polska zase došlo ke (kulturně)antropologické reformě původně sovětské postmarxistické disciplíny 60. až 80. let, nazývané nejčastěji *kulturologija* či *kulturovedenie*, do podoby nejrůznějších *kulturologií* a *kulturoznawstw*.¹³

Tato primárně terminologická a metodologická revoluce ale do určité míry zakryla jiný problematický aspekt etnologických věd, který je provázel již od jejich počátků – a to přesnou *definici předmětu jejich studia*. Kritická analýza a neustálé reevaluace klíčových konceptů etnologického studia jako je *lid*, (*tradiční*) *lidová kultura*, *folklor* a *tradice* nebyly pro tyto disciplíny samozřejmě ničím novým – reflexivní promýšlení těchto termínů bylo do určité míry dokonce jejich signifikantním znakem.¹⁴ Především od druhé poloviny 90. let ale na místo této kritiky nastoupila možná až radikální *negace* těchto klíčových termínů.

I na tu byly etnologické disciplíny dlouhodobě zvyklé; dosud se ale většinou jednalo o *vnější* negaci ze strany sociálních věd, především sociální a kulturní antropologie, která na rozdíl od některých variant etnologie prošla sociálně-konstruktivistickým paradigmatickým obratem o něco dříve. Drtivá interní (a v mnoha případech příjnosná) kritika se dotkla jak klíčového konceptu (*tradiční lidové kultury* (pro střední Evropu přehledově např. Hajduk-Nijkowska 2009), tak konceptu *folkloru* (Bendix 1998) a nakonec i *evropské etnologie jako celku* (Bendix 1997).¹⁵ Problematickým aspektem těchto kritik byla ze zpětného pohledu až příliš nekonstruktivní, a jak se dnes ukazuje, částečně i ideologizující negace – kritizující, ale většinou nepřinášející žádné alternativy. Souvisejícím a pravděpodobně nejvýraznějším fenoménem tohoto období pak byla opožděná a to horlivější recepce sociálně-konstruktivistických přístupů, která se týkala především klíčového pojmu *tradice*, který byl v té době v mnoha kontextech poněkud neuměle dekonstruován na základě povrchní četby slavné publikace *The Invention of Tradition* redigované Ericem Hobsbawmem a Terrencem Rangerem (Hobsbawm – Ranger 1983); pozornější četba jejího teoretického úvodu by ale odhalila skutečnost, že rozhodně nepostuluje radikální konstruovanost všech tradic – a již vůbec ne těch, které etnologové zkoumají nejčastěji.¹⁶

Nehmotné kulturní dědictví jako terminologická spása?

Ačkoli měly etnologické vědy s problematizací předmětu svého studia značnou historickou zkušenost, výše popsaná terminologická a částečně i konceptuální krize, spojená především s relativně opožděným setkáním s konstrukcionistickým paradigmatem, byla možná tak hluboká, že náhlé objevení konceptu *nehmotného kulturního dědictví* se pro mnoho etnologů mohlo jevit jako dar seslaný z nebes v tu nejpříhodnější chvíli.

Zrod tohoto konceptu je třeba jednoznačně spojit s primárně politickým aktem, a to vyhlášením *Úmluvy UNESCO o zachování nemateriálního kulturního dědictví* (*UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*) v Paříži 17. října 2003.¹⁷ Na tuto úmluvu navázala celá řada dokumentů přijatých na úrovni národních vlád, u nás *Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu, včetně usnesení vlády č. 571/2003 z roku 2003* a následná *Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v ČR na léta 2011 až 2015* z roku 2011, následované řadou dílčích textů.¹⁸ Klíčovými znaky

nehmotného kulturního dědictví je dle těchto dokumentů *identifikace* se s ním ze strany jeho nositelů – komunit, skupin či jednotlivců, a jeho *předávání z generace na generaci*. Vlastním „obsahem“ nehmotného kulturního dědictví jsou pak *praktiky, znalosti, dovednosti*, ale i *artefakty* či *kulturní prostory* takto označené jejich nositeli. Text Úmluvy dále specifikuje čtyři hlavní typy projevu nehmotného kulturního dědictví, kterými jsou: 1) *ústní tradice a vyjádření včetně jazyka*, 2) *interpretační umění*, 3) *společenské zvyklosti, obřady a slavnostní události*, 4) *vědomosti a zkušenosti týkající se přírody a vesmíru*, a 5) *dovednosti spojené s tradičními řemesly*.

Důvody vyhlášení Úmluvy byly především praktické – zajistit adekvátní mezinárodní právní ochranu nehmotným kulturním statkům, které byly oproti těm hmotným v aplikované sféře historicky znevýhodněny (Pavlicová – Uhlíková 2013: 17). Nehmotné kulturní dědictví bylo přitom do značné míry terminologicky originálním počinem; ideově sice vycházelo z předchozích mezinárodních úmluv, ty ale výrazně pojmoslovně obměnilo. Příkladem tohoto terminologického vývoje může být předchozí *Doporučení o ochraně tradiční kultury a folkloru* (*Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore*) z roku 1989, které ještě pracuje s „klasickými“ etnologickými pojmy jako je *tradiční kultura* a *folklor*.¹⁹ Nástup této nové terminologie předznamenala trojice *Prohlášení mistrovských děl ústního a nehmotného dědictví lidstva* (*Proclamation of Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity*) z let 2001, 2003 a 2005, které pracovaly s novou (a dnes již neužívanou) dichotomií mezi *ústním a nehmotným dědictvím* (Blahůšek 2003). Tu nová Úmluva zcela zrušila a dříve svébytnou kategorii *ústnosti* zahrнула pod širší *nehmotnost*.

Výhody přijetí konceptu nehmotného kulturního dědictví evropskou etnologií – vedle výrazného institucionálního a politického posílení této disciplíny – byly nasnadě. Ačkoli šlo o termín aplikovaný a konsensuální, který vzešel z odborné diskuse pouze zčásti, jeho přijetím byla do značné míry vyřešena celá řada problémů, které s sebou nesly předchozí klíčové termíny oboru, především (*tradiční lidová kultura, folklor* či *tradice*, zatížené mnoha komplikovanými a často protichůdnými významy (Handler – Linnekin 1984). Nový a „elegantní“ koncept nehmotného kulturního dědictví byl nejen poměrně snadno uchopitelný, ale především „moderní“ ve svém implicitně konstrukcionistickém pojetí transmise kulturních prvků. V jeho ideovém jádru totiž stál postmoderní koncept *dě-*

dictví (*heritage*), tedy té součásti kultury, která je vědomě a účelově selektovaná určitou sociální skupinou (v aplikované terminologii spíše „komunitou“) pro její budoucí zachování (Janeček 2008: 127–130). Zahнул tak do sebe základní vlastnosti prakticky všech výše zmíněných klíčových oborových konceptů; na rozdíl od nich ale nechápal hlavní objekt svého zájmu tradicionalisticky jako *produkt* (například artefakt nebo text), ale v souladu s aktuálními teoretickými přístupy etnologických věd více dynamicky, tedy jako *proces* či *praktiku* (Bronner 2012). Relativní obecnost a související snadná globální aplikace termínu nehmotné kulturní dědictví na současné formy každodennosti zapříčinila aktuální rozmach tohoto konceptu. Ten navíc předchozí tradiční etnologické pojmy nejen razantně nahradil, ale i modernizoval: především svým individualistickým důrazem na jednotlivce, v předchozích etnologických konceptech, které měly spíše kolektivistickou povahu, poměrně neobvyklým (Klein 2006).

Přisvojení tohoto nového pojmu etnologií navíc odstranilo nutnost sáhnout ke konceptům „konkurenčních“ disciplín, například pro spíše empiricky orientovanou etnologii příliš abstraktnímu antropologicky chápanému konceptu *kultury* či sociologickému pojetí *objektifikované kultury*. Zároveň pomohlo vyřešit celou řadu tíživých teoretických problémů disciplíny, často se táhnoucích po dlouhá desetiletí, především dichotomii mezi *hmotnou* (*materiální*) a *duchovní kulturou* (popřípadě trichotomii společně se *sociální* či *společenskou kulturou*), oprávněně kritizovanou předními etnology jako konfúzní a teoreticky neudržitelnou (Jeřábek 2000).

Měla ale adaptace tohoto původně aplikovaného pojmu i nějaké skryté nevýhody? Na některé z nich se pokusíme poukázat na následujících řádcích.

Nehmotné kulturní dědictví jako terminologická nouze?

Potenciální kritické argumenty proti soudobému využívání konceptu nehmotného kulturního dědictví jako jednoho ze základních pojmů evropské etnologie je možné rozdělit na trojici hlavních, které můžeme pracovně nazvat *ideologickou*, *odbornou* a *duplicitní kritikou*. První z nich hájí tradiční svobodu nezávislého vědeckého bádání a kritizuje využívání termínu, který je ze své povahy primárně politický, aplikovaný a angažovaný, ve sféře apolitického základního výzkumu – ten by měl údajně produkovat pouze pojmy originální, nepřejaté a především prostě jakékoli prakticistní či ideologické zátěže.

Druhý kritizuje údajné nedostatečné teoretické zázemí pojmu nehmotné kulturní dědictví, který je ve své podstatě pouhým výčtem derivátů a do etnologického teoretického myšlení nepřináší nic radikálně promyšleného (Janeček 2006; 2008). Poslední z nich, který je do určité míry variantou toho druhého, zase považuje tento termín za pouhý neologismus, soudobé nahrazení pojmu *tradice*. Tento pojem byl pod vlivem v společenských vědách dominantní doktríny sociálního konstruktivismu etnologie údajně účelově opuštěn a nahrazen nově se tvářícím *nehmotným kulturním dědictvím* (Schneider 2005).

Odpovědí na *ideologickou kritiku* by mohlo být prosté konstatování, že evropská etnologie byla s aplikovanou, popřípadě angažovanou sférou inherentně spjata již od svých počátků. Toto inherentní spojení je patrné ve všech obdobích, ve kterých se rozhodneme spatřovat počátky etnologických bádání – například v českých zemích v osvícenských snahách o poznání kulturních specifik lokálně a jazykově definovaných populací či „boji proti pověře“ ve službách státní moci 18. století, v národních hnutích a romantickém nacionalismu vytvářejících na základě folklorních sběrů národní jazyky, literatury či celé kultury v první polovině 19. století, či výstavním a sběratelským hnutím ovlivněným světovými průmyslovými výstavami a uměleckou modernou a secesí předznamenávajících zájem o materiální kulturu v druhé polovině 19. století. Dokonce i program „vědeckého“ pozitivistického národopisu přelomu 19. a 20. století, v českých zemích se od těchto snah do značné míry verbálně distancujícího, byl v podání jeho předních představitelů inherentně spjat s podporou „etnického“ češství či němečství (Lozoviuk 2008), později pak podporou ideologie čechoslovakismu. O politickém využití akademicky institucionalizovaného národopisu v inovované podobě etnografie a folkloristiky po roce 1948 (resp. 1953) ani nemluvě. Toto inherentní sepětí oboru s aplikovanou či angažovanou sférou nelze vnímat jednostranně jako „kontaminaci“ čisté vědy ideologií; dnes je naprosto zjevné a samozřejmé, že každá vědecká disciplína je vždy determinována svým společenským a politickým kontextem. Stejně jako u většiny sociálních a humanitních věd v čele s historiografií, byla i u etnologie aplikovanost a angažovanost vždy poměrně výrazná; u této disciplíny ji navíc vždy zdůrazňovalo její sepětí s národní identitou, její pololidové, „grass-root“ kořeny, a její vnímání širokou veřejností především prostřednictvím národopisných muzeí (Válka – Veselská 2000: 5), popřípadě folklorního hnutí. Úzké sepětí s etnografickým muzejnictvím je přítom

nejen (středo)evropským specifíkem; například i dánská etnologie 20. století je charakterizovatelná silnou orientací na kulturní historii, úzkými vazbami na muzejní sféru a důrazem na terénní práci (Stoklund 2000: 51). Aplikovanou a angažovanou povahu evropské etnologie konečkonců několikrát konstatoval i jeden z jejich nejvýznamnějších teoretiků Konrad Köstlin, který tuto disciplínu považuje za projev *historizující sebereflexe evropské moderní situace* (Köstlin 1997, 2014: 13).

Druhý kritický argument, konstatující *nedostatečnou teoretickou reflexi termínu nehmotné kulturní dědictví*, je do určité míry zacílenější. Teoretické diskuse o tomto pojmu jsou teprve v počátcích, i když rozhodně nelze tvrdit, že by neexistovaly. Často ale navazují na starší již proběhlé (a zatím neukončené) diskuse o konceptu *dědictví (heritage)* obecně, které začaly být v mezinárodním kontextu vedeny od konce 80. let 20. století (Janeček 2006, šířeji pak Harvey 2007: 25). S tímto termínem ostatně pojem *nehmotného kulturního dědictví* sdílí základní ontologický problém, na který upozornil již přední český muzeolog Zbyněk Z. Stránský: povahu pouhého výčtu jednotlivých kulturních prvků, forem a procesů, které jej mají v sumě reprezentovat (Stránský 2005: 177; k zahraniční kritice viz Janeček 2008). Teoretická zamyšlení nad tímto pojmem ze strany etnologie zatím vycházejí především z aplikované, praktické zkušenosti, která je kriticky hodnocena (např. Klein 2006). Etnologické příspěvky k této diskusi jsou již k dispozici i v domácím prostředí; upozorňují především na inherentní konsenzuálnost tohoto pojmu, který byl primárně účelově zkonstruován pro dosažení shody na mezinárodním poli, kde si navzájem konkurují velké množství často protichůdných vědeckých tradic (Pavlicová – Uhlíková 2013: 18, k nehmotnému kulturnímu dědictví v domácím kontextu poprvé podrobněji Stavělová 2008).

Třetí kritická výtká, „obviňující“ koncept nehmotného kulturního dědictví z pouhého *terminologického neologismu*, je pak do značné míry nejoprávněnější. Produkty, procesy a praktiky dnes nazývané *nehmotným kulturním dědictvím* by skutečně bylo možné stejně tak dobře označit za *tradicí, folklor*, či použít další z mnoha termínů vytvořených evropskou etnologií za dlouhá desetiletí její existence. I přes jeho do značné míry odvozenou povahu, kombinující politickou terminologii a výpůjčky z oblasti etnologických věd, disponuje koncept nehmotného kulturního dědictví v tomto ohledu jednou výraznou výhodou: je srozumitelný i pro kultury, které nedisponují

etnologickou a muzeologickou tradicí srovnatelnou s tou západní (Janeček 2008: 134).

Nespornou výhodou tohoto „staronového“ konceptu je tak především jeho novost a již výše zmíněná nezatíženost spornými termíny, jejichž kontroverznost často historicky vedla k tomu, že bylo nadproduktivně vytvářeno značné množství nových termínů se starým obsahem.²⁰ Nehmotné kulturní dědictví je širokým pojmem schopným absorbovat celou řadu významů mnoha starších etnologických termínů najednou, pojmem, který je navíc ve shodě s celou řadou axiomů soudobých společenských a humanitních věd, především sociálním konstruktivismem a vnímáním kulturních jevů v jejich společenském kontextu. To ale samozřejmě neznamená, že by měl být tento pojem pro evropskou etnologii nutně klíčovým i nadále; tato disciplína by měla být i do budoucna vždy spojována s důkladným promyšlením vlastní terminologie a souvisejících teoretických otázek.²¹ Zajímavými alternativami z poslední doby jsou například koncept *krizové etnologie (emergency ethnology)*, viz Sánchez-Carretero – Ortiz 2008: 26–27) a především aktuální a v mnoha ohledech radikální rekonceptualizace evropské etnologie jako *angažované toposofie*, která ji chápe jako do značné míry univerzální disciplínu spjatou se specifickým chápáním kulturní ekologie (*human ecology*), a zbavuje ji tak nutnosti sepětí s evropským terénem (Kockel 2014). V tomto novátorském pojetí z evropské etnologie do značné míry mizí „Evropa“ (která zůstává její hlavní badatelskou oblastí), ale naopak přetrvává *angažovaný* přístup k výzkumnému terénu.

Závěr: Nová éra evropské etnologie?

Evropská etnologie se dnes nachází ve zcela jiné situaci než před deseti lety a zdá se, že minimálně ve střední a severní Evropě z akademického prostředí rozhodně jen tak nezmizí. Ačkoli se stále jedná o *Vielenamenfach*, tedy disciplínu s mnoha názvy (Kockel 2014: 148), vycházející z radikálně odlišného historického vývoje tohoto oboru v jednotlivých evropských zemích (Stoklund 2000: 48–49), události posledních let, mezi něž patří i rychlé uchopení konceptu *nehmotného kulturního dědictví*, tuto disciplínu na mezinárodním akademickém poli výrazně posílily. Synergicky zde samozřejmě spolupůsobily i další, v mnoha ohledech významnější skutečnosti.

V první řadě to bylo stejně rychlé a stejně vřelé přijetí tohoto konceptu vlivnou disciplínou evropské etnologie nejbližší, slovy Rolfa W. Brednicha dokonce „sesterskou“,

tedy americkou *folkloristics / folklore* (Bendix 1995: 3) podpořené faktem, že obě tyto disciplíny byly vždy historicky přirozeně spojeny s muzeologií a muzejní praxí. Dále pak prudký rozvoj postmoderní disciplíny *heritage studies* a především výrazné znovuoživení a redefinice muzeologie, která má s evropskou etnologií dlouhodobě celou řadu styčných ploch, datované především počátkem nového milénia.²² K tomuto rozvoji došlo nejen v zemích se silnou etnologickou a muzeologickou tradicí (střední Evropa, Skandinávie, USA), ale i v zemích, kde v posledních desetiletích tyto tradice relativně absentovaly (například Velká Británie), včetně mnoha asijských a afrických zemí, kde tyto tradice historicky nikdy neexistovaly.

Roli přijetí konceptu nehmotného kulturního dědictví pro současnou emancipaci evropské etnologie bychom ale neměli přeceňovat; nebyla rozhodně jediným impulsem pro soudobý rozvoj evropské etnologie. Rozvoji etnologických studií totiž v širším kontextu napomohla především celá řada paradigmatických obrátů, ke kterým došlo v sociálních, humanitních a historických vědách na konci 20. století. Od dob *lingvistického obrátu* 60. let, který v globálním měřítku zvýšil zájem o problematiku textů (s jejichž analýzou měla velkou historickou zkušenost především folkloristika) to byly především následně obráty k *performanci* a *narativitě* (které mohly opět navázat na primárně folkloristickou zkušenost). Velký význam pro rehabilitaci etnologických přístupů měl *kulturní obrát* v dějepisectví v 80. letech 20. století, který vedle symbolické antropologie a folkloristiky výrazně rehabilitoval i etnografii materiální kultury (Burke 2004), pro kterou měl velký význam i následný *materiální obrát*, který zasáhl především antropologické vědy. 90. léta pak byla ve znamení *mnemonického obrátu* a rozmachu oral history (Köresaar 2014), přičemž období nového milénia je poznamenáno především aktuálním *obratem k ne-lidství* (*non-human turn*), který je pro evropskou etnologii nepochybně velkou příležitostí – vždyť právě studium *ne-lidí*, především textů a artefaktů, bylo její dlouhodobou specializací (Hafstein – Margry 2015).

Na ryze praktické rovině akademické spolupráce byl pak značným impulsem i prudký mezinárodní rozvoj etnologických studií, od 80. let 20. století zřetelný v bývalých zemích tzv. druhého a třetího světa, především Číně²³ a Indii,²⁴ které mají vzhledem ke své koloniální či semikoloniální minulosti historicky oprávněně rezervovaný postoj k antropologii; disciplíny jako etnologie, folkloristika

a příbuzné formy *native studies* a *subalterních studií* jsou tak pro ně často atraktivnější. Svou roli sehrála i změna globálního společenského klimatu po finanční krizi, kdy začalo být nedávné masové šíření sociálních věd včetně antropologie (možná poněkud nespravedlivě) kriticky spojováno s agresivním šířením západního neoliberalismu i v některých zemích střední a východní Evropy. Ta synergicky navázala na již delší dobu silící celospolečenský trend obrátu k lokálnosti, vyvolaný reakcí na mezinárodní unifikační tendence způsobené globalizačními procesy. S tím zřejmě souvisí například aktuální rozvoj etnologie na Islandu a částečně i ve Skotsku (kde je samozřejmě podporován místním nacionalismem), zatímco v Estonsku, jedné ze tří „folkloristických velmocí“ současnosti, je masový rozvoj folkloristických studií od 90. let 20. století zase nepřímo spojen s intelektuálním vymezováním proti sovětské a ruské vědě poukázáním na lokální, původně německou vědou ovlivněnou akademickou tradicí, dnes silně napojenou na americkou etnologii.²⁵

Z řady klíčových konceptů analyzovaných současnou evropskou etnologií na poslední konferenci SIEF v roce 2015 je celá řada těch, které zajímaly předchůdce evropských etnologů již v polovině 20. století: *lid(ovost)*, *etnicita*, *lokálnost*, *tradice*, *kreativita*, *difúze* a *migrace*, *sakrální* a *profánní*, *vyprávění*, *hmotná kultura* či *strava* a *bydlení*. V posledních desetiletích k nim ale přibýly i obecnější termíny *vernakularity*, *každodennosti*, *transnacionality*, *inkluze* a *exkluze*, a *třídy* a *genderu*. Jak správně dodává současný prezident SIEF Valdimar Hafstein, k těmto základním termínům vždy patřily ty, které odkazují k aplikované či dokonce angažované podobě této disciplíny, tedy *archív* a *muzeum* (Hafstein 2014: 1–2).

Aplikovanost a angažovanost evropské etnologie tedy dnes nejsou, podobně jako v sociální a kulturní antropologii, vnímány jako handicap; zcela naopak. Právě důraz na (nikoli nutnou, ale přísně reflektovanou) inherentní *angažovanost* a *aplikovanost* obou disciplín může být navíc chápán jako jedno z těžišť, které sblížuje moderně chápanou evropskou etnologii se sociální a kulturní antropologií (vedle *etnografie*, tedy terénního výzkumu a souvisejícího důrazu na *analýzu* a *interpretaci každodenně prožívaných zkušeností v emické perspektivě* – Povrzanović Frykman 2008: 14).²⁶ Aplikovanost a angažovanost tak stojí, tak jako do určité míry vždy stály, v samotném epistemologickém centru evropské etnologie jako svébytné disciplíny.

Studie vznikla v rámci projektu *Inovace teoretické a metodologické báze folkloristických předmětů oboru Etnologie s akcentem na disciplinární rámec evropské etnologie* (č. 23606248) podpořeného v rámci Vnitřní soutěže FF UK o rozvojové prostředky na rok 2015.

POZNÁMKY:

1. SIEF (*Société Internationale d'Ethnologie et de Folklore, Internationale Gesellschaft für Ethnologie und Folklore, International Society for Ethnology and Folklore*) byla založena v roce 1964 v Aténách jako nástupnická organizace CIAP (*Commission Internationale des Arts et Traditions Populaires*) založená v roce 1928 v Praze. Výročí padesáti let založení SIEF byla věnována speciální čísla etnologických periodik *Ethnologia Europaea. Journal of European Ethnology* 44/2, 2014 a *Cultural Analysis* 13, 2014. K historii této instituce viz Rogan 2008, k aktuální situaci SIEF viz Hafstein – Margry 2014 a Hafstein 2015. Více informací o SIEF je k dispozici na jejich internetových stránkách dostupných na <http://www.siefhome.org>.
2. Např. likvidace dlouhodobě *jedineho* anglického vysokoškolského etnologického pracoviště The National Centre for English Cultural Traditions na University of Sheffield, omezení řady etnologických studijních programů v USA (Noyes 2012: 28-29) či omezení podpory řady především folkloristických institucí v tradičně etnologicky dominantním Švédsku, Norsku, Dánsku a Finsku – viz nedávná mezinárodní konference *Why Folkloristics?* pořádaná univerzitou ve švédské Uppsale 10.–12. 6. 2015, více viz: <http://www.anthro.uu.se/en/about-us/dept-archive/conference-why-folkloristics>.
3. Podobně razantní a částečně související krizi evropské sociální a kulturní antropologie, projevující se mimo jiné její aktuálně klesající finanční i politickou podporou jak ve Velké Británii, tak na kontinentě, ponecháváme (stejně jako situaci v Rusku a postsovětském prostoru, konceptem evropské etnologie relativně silně ovlivněných) pro účely této studie stranou.
4. Pro americkou etnologii je specifické i svébytné rozvíjení původně skandinávského konceptu *folkliiv/folkeliv*, od konce 60. let 20. století dokonce výraznější než v samotné Skandinávii (v USA *folklife* či *folk-life* – viz Dorson 1972, či pojmenování nejvýznamnější americké neuniverzitní etnologické instituce *The American Folklife Center*, založené roku 1976, dnes součástí Kongresové knihovny).
5. Ke konceptu evropské etnologie v domácím prostředí nejpřehledněji Lozoviuk 2005: 13–23. K nedávné diskusi o současných podobách evropské etnologie viz zvláštní číslo periodika *Ethnologia Europaea. Journal of European Ethnology* 1, 2008, vydané u příležitosti čtyřiceti let od založení tohoto klíčového publikačního fóra, a výše zmíněná speciální čísla periodik věnovaná padesátiletému výročí SIEF (*Ethnologia Europaea. Journal of European Ethnology* 44/2, 2014 a *Cultural Analysis* 13, 2014).
6. K nutné povinnosti dnešních etnologů (na rozdíl od globálně orientovaných antropologů) recipovat vědeckou literaturu publikovanou v jiných jazycích, než je angličtina, viz Dundes 1999: ix–x.
7. Dějiny *Volkskunde* existuje nepřehledné množství; poučený výběr podává např. Kockel 2014: 149, pozn. 2, kriticky např. Johler 2012. K dějinám americké *folkloristics* viz Bendix 1995. K dějinám domácí etnologie (přehledně a kriticky zároveň) aktuálně Pavlicová 2007: 9–22.
8. K dějinám *nordisk etnologi* ve světových jazycích viz Berg 1961, nověji pak Stoklund 2000.
9. Sociálně antropologická akademická pracoviště jsou v Evropě zakládána od přelomu 19. a 20. století, etnologická („národopisná“) pak většinou v meziválečném či dokonce až poválečném období.
10. V samotném německy hovořícím prostoru (ale i v dalších oblastech) samozřejmě na dílčí úrovni existovaly difference mezi etnografickým a folkloristickým studiem. Výraznější byly ale ve Skandinávii, rozlišující v rámci *nordisk etnologi* (skandinávské etnologie), *folkliivforskning / folkelivforskning / folkekulturforskning* („etnografii venkovského lidu“) a *folkminnesforskning* („folkloristiku“). Zcela stranou pak stála *etnografi* („Völkerkunde“, „mimoevropská etnografie“, „sociální/kulturní antropologie“) chápána jako studium mimoevropských populací, tedy obor, který byl ve střední Evropě označován spíše za *etnologii* (Lozoviuk 2005: 17–18; Stoklund 2000: 48–49). V bývalých socialistických zemích došlo k akademické institucionalizaci etnologických věd většinou až po roce 1945, kdy začaly být pod vlivem sovětské vědy nejrůznější domácí varianty *Volkskunde* (např. v českých zemích *národopis, lidopis a lidověda*) terminologicky označovány za *etnografii a folkloristiku*; podobně jako ve Skandinávii tedy došlo k výraznější diferenciaci těchto dvou disciplín.
11. Erixon ideově navazoval na celou řadu pokusů o vytvoření panevropské komparativní etnologické disciplíny, např. ideu *srovnávací evropské etnologie (vergleichende Volkskunde)* Švéda Anderse Bercha, verbalizovanou již v letech 1759 a 1773 (Leser 1980: 149–150). K Erixonově projektu evropské etnologie např. Bendix – Löfgren 2008: 1.
12. Určitá rivalita mezi oběma projekty se naplno projevila při zakládání SIEF v roce 1964, kdy „vítězná“ folkloristická frakce přiměla adaptovat termín „folklor“ přímo do jejího názvu a tak minimálně verbálně narušit institucionalizaci evropské etnologie jako jednotné disciplíny (Rogan 2014: 24–26). Podle jiných aktuálních interpretací měly ale tyto dobové tenze na druhou stranu pozitivní vliv na emancipaci evropské etnologie jako disciplíny spojující etnografická a folkloristická studia do jednoho celku (Hafstein – Margry 2015: 4–5).
13. V českém případě tato reforma ideově navázala na snahu o ustavení *obecné* či *integrální antropologie*, částečně inspirované americkým „four-field“ konceptem, dlouhodobě proponované antropologem Josefem Wolfem (1932–2012) a poté jeho žákem Václavem Soukupem (Soukup 2004: 194–197; 2011: 663–676). V samotném Rusku a souvisejícím postsovětském prostoru hraje tato nesmírně úspěšná disciplína akademickou i společenskou roli vysoko nad rámec etnologických věd – ke kritické analýze současné ruské kulturologie viz Scherrer 2003 a Laruelle 2004. Pozdější (po roce 2000, respektive 2010) snahu o vytvoření disciplíny *kulturních studií* (často inspirované nejrůznějšími variantami anglosaských *cultural studies*) v postsocialistickém prostoru mimo vlastní Rusko necháváme pro účely této přehledové studie záměrně stranou, především proto, že se problematiky etnologických věd týkají relativně okrajově.
14. Nejvýraznější reflexivitu svých klíčových termínů verbalizovala zřejmě folkloristika (viz 21 hlavních a přítom konkurenčních definic *folkloru* prezentovaných již v roce 1949 [Janeček 2009: 238]). V druhé polovině 20. století ji v tomto smyslu výrazně obohatila především (lingvistická) antropologie, sociologie, komunikační studia a sémiotika, které doplnily tradiční literárněvědné a muzikologické přístupy (viz např. zvláštní číslo *Journal of American Folklore*

- 111/441 z roku 1998 s názvem *Folklore: What's in a Name?*, ve středoevropském kontextu k tématu aktuálně např. Krekovičová 2009). Tato reflexivita se týká ale samozřejmě i dalších pojmů, například *tradice* – ke kritickému přehledu vývoje tohoto termínu nejpřehledněji Handler – Linnekin 1984.
15. K ideologickému pozadí dobové kritiky termínu *folklor* se v poslední době kriticky vyjádřil například Feinberg 2013. Další „tradiční“ etnologický termín *lid* byl americkou etnologií dekonstruován, či spíše redefinován, již na přelomu 70. a 80. let 20. století (Dundes 1977), v evropské etnologii spíše jen pomalu vyšel z běžného užívání, i když i zde samozřejmě probíhaly snahy o jeho redefinici (například v marxistickém duchu v některých bývalých socialistických zemích včetně Československa v 50. a znovu v 70. letech 20. století).
 16. Tzv. vynalezené tradice (*invented traditions*) se týkají především fenoménů souvisejících s vytvářením nových kolektivních identit v 19. a na počátku 20. století a jejich šíření mezi široké vrstvy obyvatelstva; pro fenomény tradičně zkoumané etnologií razí autoři termín *zvyky* (*customs*), které definují zcela v duchu evropské etnologie jako nárokcující si vztah k minulosti, ale primárně definované přítomností, respektive jejími sociálními a kulturními požadavky (Hobsbawm – Ranger 1983: 2–3). K zacházení s touto terminologií, poučenému vlastní badatelskou praxí v domácím prostředí, např. Pavlicová – Uhlíková 2013: 17.
 17. Text deklarace je k dispozici na http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17716&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
 18. Plný text obou dokumentů je k dispozici na <http://www.mkr.cz/kulturni-dedictvi/regionalni-a-narodnostni-kultura/Koncepce-a-jineustavujici-dokumenty/default.htm>
 19. Plný text Doporučení je k dispozici na http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13141&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html, v českém překladu bylo publikováno v periodiku *Národopisná revue* 6, 1996, č. 3, s. 148–151.
 20. Jeden příklad za všechny: *oral poetry* („ústní poezie“), *oral literature* („ústní literatura“) či *verbal arts* („slovesná umění“) používané místo „etnologického“ pojmu *folklor* v anglosaské literární vědě, kulturní antropologii a lingvistické antropologii – viz Finnegan 1992.
 21. K domácí dekonstrukci v 60. letech 20. století „revolučního“ etnologického pojmu *folklorismus* na základě dnešní badatelské praxe např. Pavlicová – Uhlíková 2013: 13–14. K budoucnosti teoretického rámce evropské etnologie obecně viz Kockel 2008.
 22. Viz například vznik velkého množství nových muzeologických institucí a odborných periodik v posledních letech. Jen v České republice a na Slovensku se jedná např. o časopisy *Muzeum* (vycházející od roku 2008), *Museologica Brunensia* (od 2012) či *Muzeológia a kultúrne dedičstvo / Museology and Cultural Heritage* (od 2013, který již ve svém názvu explicitně zmiňuje koncept kulturního dědictví). K muzeologické literatuře obecně viz portál *eMuzeum* na <http://www.emuzeum.cz/informacni-zdroje/>.
 23. Nejvýraznějším příkladem může být doslova bouřlivý rozvoj čínské etnologie, inspirované především západní (skandinávskou a americkou) podobou této disciplíny. Již v roce 1986 se zde koná první zahraniční terénní seminář a terénní výzkum pod vedením významného finského folkloristy Lauri Honka za účasti 64 čínských akademických folkloristů, který dá později vzniknout tradici letních škol nejvýznamnější mezinárodní folkloristické vědecké organizace *Folklore Fellows* (Hakkamies 2015, k dějinám moderní čínské akademické etnologie viz Deming – Aidong – Tao – Hubin 2014). Dokladem vzrůstajícího mezinárodního vlivu čínské etnologie je mimo jiné i šestice (!) panelů na letošním výročním zasedání *American Folklore Society*, jedné z nejrozsáhlejších světových etnologických konferencí vůbec (viz <http://www.afsnet.org/?2015AM1>).
 24. Viz např. zpráva o *National Seminar on Globalization and Folklore*, uveřejněná v *The Hindu* 8. 2. 2013. Více viz <http://www.thehindu.com/todayspaper/tp-national/tp-andhrapradesh/national-seminar-on-globalisation-and-folklore/article4392214.ece>.
 25. Za zmínku stojí např. skutečnost, že estonské odborné periodikum *Folklore. An Electronical Journal of Folklore*, publikující již od roku 1996 studie v několika jazycích s naprostou dominancí angličtiny, patří k vůbec prvním humanitním vědeckým časopisům na světě publikovaným v elektronické podobě. Viz <http://www.folklore.ee/folklore/>.
 26. Evropská etnologie a sociální antropologie se v Evropě začaly v terénu setkávat již v polovině 20. století v rámci *anthropology at home* a *anthropology of Europe*, výrazněji pak od posledních desetiletí 20. století v rámci *European anthropology* (Fournier 2008). Evropská etnologie tak patří do oblasti široce chápaných antropologických věd (SIEF je od roku 2011 členem WCAA – *World Council of Anthropological Associations*), rozhodně by ale neměla být chápána jako jedna z antropologických subdisciplín. Příčiny jsou především historické (již od 19. století existující rozdílné teoretické a metodologické tradice sociální a kulturní antropologie a *Völkerkunde* na straně jedné a evropské etnologie/etnografie a folkloristiky na straně druhé), vyplývají ale také z akcentace částečně odlišných badatelských témat a terénů (Hafstein – Margry 2014: 5–6). K potenciálnímu plodnému dialogu obou tradic v domácím prostředí viz Uherek 2007 a nejnověji Jakoubek 2014.

LITERATURA:

- Bendix, Regina 1995: *Amerikanische Folkloristik. Eine Einführung*. Berlin: Reimer.
- Bendix, Regina 1997: *In Search of Authenticity. Formation of Folklore Studies*. Madison: The University of Wisconsin Press.
- Bendix, Regina 1998: Of Names, Professional Identities, and Disciplinary Futures. *Journal of American Folklore* 111, č. 441, s. 235–246.
- Bendix, Regina – Löfgren, Orvar 2008: European Ethnology. Editor's Introduction. *Ethnologia Europaea. Journal of European Ethnology* 38, s. 1–7.
- Berg, Gösta 1961: Die Erforschung der schwedischen Volkskultur. In: Berg, Gösta – Svensson, Sigfrid (eds.): *Schwedische Volkskunde. Quellen. Forschung. Ergebnisse. Festschrift für Sigfrid Svensson zum sechzigsten Geburtstag am 1. Juni 1961*. Stockholm – Göteborg – Uppsala: Almqvist & Wiksell, s. 13–37.
- Blahůšek, Jan 2003: Mistrovská díla ústního a nemateriálního dědictví lidstva. *Národopisná revue* 13, s. 61–62.
- Bronner, Simon J. 2012: Practice Theory in Folklore and Folklife Studies. *Folklore* 123, s. 23–47.
- Burke, Peter 2004: History and Folklore: A Historiographical Survey. *Folklore* 115, s. 133–139.
- Deming, An – Aidong, Shi – Tao, Ye – Hubin, Yin 2014: Folklore Studies at the Chinese Academy of Social Sciences. *Folklore Fellows' Network* 44, s. 28–31.

- Dorson, Richard M. (ed.) 1972: *Folklore and Folklife: An Introduction*. Chicago – London: The University of Chicago Press.
- Dorson, Richard M. 1976: *Folklore and Fakelore. Essays Toward a Discipline of Folk Studies*. Cambridge: Harvard University Press.
- Dundes, Alan (ed.) 1999: *International Folkloristics. Classic Contributions by the Founders of Folklore*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, s. 9–14.
- Dundes, Alan 1977: Who are the Folk? In: Bascom, William R. (ed.): *Frontiers of Folklore*. Boulder: Westview Press.
- Feinberg, Joseph Grim 2013: Who's Afraid of Big, Bad Folk? *Slovenský národopis / Slovak Ethnology* 61, s. 548–560.
- Finnegan, Ruth 1992: *Oral Traditions and the Verbal Arts. A Guide to Research Practices*. Association of Social Anthropologists Research Methods in Social Anthropology Volume No. 4. London: Routledge.
- Fournier, Laurent Sebastian 2008: Comparing Comparisons in European Anthropologies. Towards a New Effectiveness in Europeanism. *Ethnologia Europaea. Journal of European Ethnology* 38, s. 42–49.
- Gerholm, Tomas 1995: Sweden: Central Ethnology, Peripheral Anthropology. In: Roldan, Arturo Alvarez – Vermeulen, Han (eds.): *Fieldwork and Footnotes: Studies in the History of European Anthropology*. London: Routledge, s. 159–170
- Gerndt, Helge (ed.) 1987: *Volkskunde und Nationalsozialismus*. München: Münchner Vereinigung für Volkskunde.
- Hafstein, Valdimar 2015: Welcome from Valdimar Hafstein, President of SIEF. In: *SIEF 2015. Utopias, Realities, Heritages: Ethnographies for the 21st Century. 12th Congress of Société Internationale d'Ethnologie et de Folklore (SIEF). Department of Ethnology and Cultural Anthropology, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, 21–25 June 2015*. Zagreb: SIEF, s. 7.
- Hafstein, Valdimar H. – Margry, Peter J. 2014: What's in a Discipline? *Cultural Analysis* 13, s. 1–10.
- Hajduk-Nijakowska, Janina 2015: Towards the New Folklore Genre Theory. *Slovenský národopis / Slovak Ethnology* 63, s. 161–173.
- Hajduk-Nijakowska, Janina 2009: Miesto folkloristiky vo výskume súčasnej kultúry. *Slovenský národopis* 57, s. 149–161.
- Hakamies, Pekka 2015: The Folklore Fellows' Summer School as an institution. *Folklore Fellows' Network* 46, s. 3.
- Handler, Richard – Linnekin, Jocelyn 1984: Tradition, Genuine or Spurious. *Journal of American Folklore* 97, č. 385, s. 273–290.
- Hann, Chris 2007: Rozmanité časové rámce antropologie a její budoucnost ve střední a východní Evropě. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 43, s. 15–30.
- Harvey, David C. 2007: Heritage Pasts and Heritage Presents: Temporality, Meaning and the Scope of Heritage Studies. In: Smith, Laurajane (ed.): *Cultural Heritage: Critical Concepts in Media and Cultural Studies. Vol. 1*. London: Routledge, s. 25–44.
- Hobsbawm, Eric – Ranger, Terrence (eds.) 1983: *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 1–14.
- Jakoubek, Marek 2014: Koncepce rozvoje Ústavu etnologie FF UK. Dostupné z: <<http://etnologie.ff.cuni.cz/node/117>>.
- Janeček, Petr 2006: „Problematika konceptu nehmotného kulturního dědictví.“ *Centrum pro prezentaci kulturního dědictví* [online] [cit. 20. 8. 2015]. Dostupné z: <<http://www.emuzeum.cz/muzeologie-a-metodika/teoreticke-texty/problematika-konceptu-nehmotneho-kulturniho-dedictvi.html>>.
- Janeček, Petr 2008: Koncept nehmotného kulturního dědictví a jeho teoretické zakotvení. In: *Muzealizace v soudobé společnosti a polární muzeologie. Sborník příspěvků ze symposia – Technické muzeum v Brně, 8.–10. listopadu 2006*. Praha: Asociace muzeí a galerií ČR, s. 127–134.
- Janeček, Petr 2009: Texty a kontexty. Několik poznámek k postavení slovesné folkloristiky mezi evropskou etnologií a kulturní antropologií. *Národopisná revue* 19, s. 235–239.
- Jeřábek, Richard 2000: Kultura materiální, duchovní a sociální – anti-kvovaná trichotomie. *Národopisná revue* 10, s. 5–6.
- Johler, Reinhard 2012: Doing European Ethnology in a Time of Change: The Metamorphosis of a Discipline (in Germany and in Europe). *Traditiones* 41, s. 245–255.
- Kalb, Don 2007: Cesta do post-kolonie: proč nás folkloristika nezachrání. *Sociologický časopis* 43, s. 166–174.
- Klein, Barbro 2006: Cultural Heritage, the Swedish Folklife Sphere, and the Others. *Cultural Analysis* 5, s. 57–80.
- Kockel, Ullrich 2008: Liberating the Ethnological Imagination. *Ethnologia Europaea. Journal of European Ethnology* 38, s. 8–12.
- Kockel, Ullrich 2014: European Ethnology as Engaged Toposophy. *Acta Historica Universitatis Klaipedensis – Studia Anthropologica* 19, s. 147–163.
- Köresaar, Ene 2014: Concepts Around Selected Pasts: On 'Mnemonic Turn' in Cultural Research. *Folklore. Electronic Journal of Folklore* 27, s. 7–28.
- Korff, Gottfried 1996: Namenwechsel als Paradigmenwechsel? Die Umbenennung des Faches Volkskunde an deutschen Universitäten als Versuch einer Entnationalisierung. In: Weigel, Sigrid – Erdle, Birgit (eds.): *Fünfzig Jahre danach: Zur Nachgeschichte des Nationalsozialismus*. Zürich: v/d I fHochschulverlag AG, s. 403–434.
- Köstlin, Konrad 1997: The Passion for the Whole: Interpreted Modernity or Modernity as Interpretation. *Journal of American Folklore* 111, č. 437, s. 261–276.
- Köstlin, Konrad 2014: On Anniversaries. *Cultural Analysis* 13, s. 11–22.
- Krekovičová, Eva 2009: Folklor jako konštrukt? *Slovenský národopis* 57, s. 162–174.
- Langer, Jiří 2014: Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatěch a výstupy její činnosti se vztahem k potřebě mezioborové a mezinárodní spolupráce. In: Urbanová, Svatava et al.: *Valašsko: historie a kultura*. Ostrava – Rožnov pod Radhoštěm: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě (Centrum pro hospodářské a sociální dějiny a Ústav pro regionální studia) – Valašské muzeum v přírodě, s. 125–128.
- Laruelle, Marlene 2004: The Discipline of Culturology: A New „Ready-Made Thought“ for Russia. *Diogenes* 204, s. 21–36.
- Leser, Paul 1980: Germany: Interpreting Cultural Traits. In: Diamond, Stanley (ed.): *Anthropology: Ancestors and Heirs. Studies in Anthropology* 5. Berlin: Walter de Gruyter, s. 149–206.
- Lozoviuk, Petr 2005: *Evropská etnologie ve středoevropské perspektivě*. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta humanitních studií.
- Lozoviuk, Petr 2008: *Interethnik im Wissenschaftsprozess: Deutschsprachige Volkskunde in Böhmen und ihre gesellschaftlichen Auswirkungen*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag.
- Nešpor, Zdeněk R. – Jakoubek, Marek 2004: Co je a co není kulturní/sociální antropologie? *Český lid* 91/1, s. 53–79.
- Noyes, Dorothy 2012: The Social Base of Folklore. In: Bendix, Regina F. – Hasan-Rokem, Galit (eds.): *A Companion to Folklore*. Blackwell Companion to Anthropology 15. Chichester: Wiley-Blackwell, s. 13–39.

- Pavlicová, Martina 2007: *Lidová kultura a její historicko-spoolečenské reflexe (mikrosociální sondy)*. Brno: Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.
- Pavlicová, Martina – Uhlíková, Lucie 2013: Folklor jako součást nehmotného kulturního dědictví: kam s ním? In: Příbylová, Irena – Uhlíková, Lucie (eds.): *Od folkloru k world music: Co patří do encyklopedie*. Náměšř nad Oslavou: Městské kulturní středisko v Náměšři nad Oslavou, s. 9–21.
- Povrzanović Frykman, Maja 2008: Beyond Culture and Identity. Places, Practices, Experiences. *Ethnologia Europaea. Journal of European Ethnology* 38/1, s. 13–22.
- Rogan, Bjarne 2008: The Troubled Past of European Ethnology. SIEF and International Cooperation from Prague to Derry. *Ethnologia Europaea. Journal of European Ethnology* 38, s. 66–78.
- Rogan, Bjarne 2014: When Folklorists Won the Battle but Lost the War: The Cumbersome (Re)birth of SIEF in 1964. *Cultural Analysis* 13, s. 23–50.
- Sánchez-Carretero, Cristina – Ortiz, Carmen 2008: Rethinking Ethnology in the Spanish Context. *Ethnologia Europaea. Journal of European Ethnology* 38, s. 23–28.
- Scheffel, David Z. 1992: Antropologie a etika ve východní Evropě. *Národopisný věstník československý* 9 (51), s. 3–10.
- Scherrer, Jutta 2003: *Kulturologie. Russland auf der Suche nach einer zivilisatorischen Identität*. Göttingen: Wallstein Verlag.
- Schneider, Ingo 2005: Wiederkehr der Traditionen? Zu einigen Aspekten der gegenwärtigen Konjunktur des kulturellen Erbes. *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde* 59/108, s. 1–20.
- Skrýdstrup, Martin – Wendland, Wend 2006: Protecting Intangible Cultural Heritage: From Ethical Dilemmas to Best Practice. *ICOM News* 59, č. 2, s. 5.
- Soukup, Václav 2004: *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha: Portál.
- Soukup, Václav 2011: *Antropologie: Teorie člověka a kultury*. Praha: Portál.
- Stavělová, Daniela 2008: K některým pojmům v souvislosti s Úmluvou UNESCO o ochraně nehmotného kulturního dědictví. In: Blahůšek, Jan – Jančář, Josef (eds.): *Etnologie – současnost a terminologické otázky*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, s. 85–92.
- Stein, Mary B. 1987: Coming to Terms with the Past. The Depiction of Volkskunde in the Third Reich since 1945. *Journal of Folklore Research* 24, s. 157–185.
- Stoklund, Bjarne 2000: European Ethnology between Two Turns of Centuries. The Danish Experience. In: *Volkskultur und Moderne. Europäische Ethnologie zur Jahrtausendwende. Festschrift für Konrad Köstlin zum 60. Geburtstag am 8. Mai 2000*. Wien: Institut für Europäische Ethnologie, s. 47–59.
- Stránský, Zbyněk Z. 2005: *Archeologie a muzeologie*. Brno: Masarykova univerzita.
- Uherek, Zdeněk 2007: Národopisci a sociokulturní antropologové v měnícím se českém prostředí. *Sociologický časopis* 43/1, s. 192–203.
- Válka, Miroslav – Veselská, Jiřina 2000: Úvod. In: Válka, Miroslav (ed.): *Národopisná ročenka 2000 (Národopisný věstník 17/59, 2000)*. Praha: Národopisná společnost, s. 5–6.
- Vermeulen, Han F. 1992: The Emergence of „Ethnography“ ca 1770 in Göttingen. *History of Anthropology Newsletter* 19, č. 2, s. 6–9.
- Vermeulen, Han F. 1995: Origins and institutionalization of ethnography and ethnology in Europe and the USA, 1771–1845. In: Vermeulen, Han – F. Roldán, Arturo Alvarez (eds.) *Fieldwork and Footnotes. Studies in the History of European Anthropology*. London / New York: Routledge, s. 39–59.
- Vermeulen, Han F. 2015: *Before Boas: The Genesis of Ethnography and Ethnology in the German Enlightenment*. Lincoln: University of Nebraska Press.

Summary

European Ethnology and Concept of Intangible Cultural Heritage

The article deals with critical analysis of contemporary acceptance of the intangible cultural heritage concept in field of European ethnology. European ethnology has strong historic experience with making the key analytical terms of its study (“folk”, “traditional folk culture”, “folklore”, “tradition”) problematical. In its long history, these terms were more times redefined, deconstructed or even fully abandoned. In the last years, external as well as internal criticism of this traditional ethnological terminology led to a quick acceptance of an applied and originally political term “intangible cultural heritage” that was primarily created for the UNESCO international agenda. Unlike the above mentioned traditional ethnological terms, this concept features a lot of undoubted advantages (modern understanding of culture as a process and practice, not only as a product; social construction of its meaning; taking into consideration the community’s and society’s decision about its passing down from generation to generation; international consensus about its meaning). On the other hand, however, it brings about a lot of problematical facts (derivation from an unclearly defined applied concept of “heritage”; nature of a mere enumeration of designates; weak theoretical reflexion of the concept in the contrast with its strong political and ideological background). On a ground of the concise overview Begriffsgeschichte, i.e. a brief history of the European ethnology’s terminology, the essay tries to find a corresponding position for this concept and to contemplate its role for this unusual discipline that is located at the boundary line between historiography, social sciences and humanities.

Key words: European ethnology; folkloristics; folklore studies; intangible cultural heritage; tradition; folklore; ethnological terminology; history of ethnology.